

SIMONIK PÉTER

Szociálpolitika a 20. századi Magyarországon

Tomka Béla: *Szociálpolitika a 20. századi Magyarországon európai perspektívában*, Századvég Kiadó, Budapest 2003.

A magyar szociálpolitika történetéről meglehetősen keveset tudunk és még hiányosabb ismeretekkel rendelkezünk arról, hogy a hazai jóléti fejlődés mennyiben hasonlított vagy tért el a nemzetközi trendektől. Tomka Béla könyve e tekintetben is úttörő jelentőségű, hiszen Kovrig Béla 1944-ben kiadott munkája óta (A munka védelme a dunai államokban) szinte alig találunk komparatív elemeket is tartalmazó elemzéseket. A szerző a hazai és a nemzetközi jóléti rendszerek fejlődésének sok szempontú bemutatásával kívánja a konvergencia és a divergencia létét vizsgálni. A történettudomány, a szociológia, a politológia, valamint a közgazdaságtan módszereinek és eszközeinek felhasználásával keres választ arra a két kérdésre, hogy egyrészt mennyire közeledett a magyar jóléti rendszer fejlődése a nyugat-európaiéhoz, másrészt milyen terület(ek)en mutatkoztak kisebb-nagyobb eltérések. A szerző ezen törekvéseit jelentős mértékben megnehezítette, hogy a második világháborút megelőző időszakról meglehetősen kevés forrás áll a rendelkezésünkre. Részben ezzel magyarázható, hogy a könyv címével ellentétben nem a magyar szociálpolitika 20. századi fejlődésével foglalkozik, hanem annak csak egy szűkebb, de kétségtelenül a legjelentősebb területével: a társadalombiztosítással. A szűkebb megközelítés alkalmazása mellett számos érv szól (pl. forráshiány, terjedelmi korlátok stb.), de azt a szerző maga is elismeri, hogy a szociálpolitika ily módon történő értelmezésével nem biztos, hogy pontos választ kap az általa feltett kérdésekre. Az értelmezési keretek megválasztása ebben az esetben szerencsésnek bizonyult, hiszen ennek eredményeképpen lehetővé vált a társadalombiztosítási rendszer mélyebb és részletesebb vizsgálata.

A hat fejezetből álló munka bevezető részében a szerző meghatározza azokat a fogalmakat, amelyek nélkülözhetetlenek a kutatási irányok pontos kijelöléséhez, majd felsorolja azon szempontokat, amelyek mentén vizsgálni fogja a jóléti rendszereket. Elemzése középpontjában a szociális kiadások alakulása, a jóléti intézmények szerkezeti jellemzői, a szociális jogok változása, valamint az állami szerepvállalás mértékének és módjának vizsgálata áll, amelyek egyúttal a könyv egyes fejezeteit is alkotják. Az utolsó két fejezetben a jóléti intézmények fejlődésére ható tényezőket tárja fel a szerző, végül vizsgálata eredményeit összegzi.

A kötet világosan szerkesztett és könnyen áttekinthető, hiszen a szerző még arra is ügyelt, hogy az egyes fejezetek szerkezetükben ne térjenek el egymástól. A fejezetek első felében az 1945 előtti és utáni nemzetközi változásokat tekinti át, a másodikban pedig ugyanezen időszakok hazai

történeseit vizsgálja, végül kiemeli a két rendszer közötti különbségeket, hasonlóságokat.

A jóléti kiadásokról szóló részben a szerző számos metodológiai problémát is felvet. Mivel az adatgyűjtés módszerei országonként és szervezetenként (pl. ILO, OECD) is eltérnek, emiatt sokszor csak nagy nehézségek árán lehet az eltérő jóléti gyakorlatokat összehasonlítani. A társadalombiztosítási intézményrendszer kiépülését vizsgálva az egyes kockázatokkal szembeni védelem megszervezésének üteméről, valamint az ezek közötti hangsúly eltolódásának okairól találhatunk értékes megállapításokat. A magyar fejlődés elemzésekor a szerző rámutat arra, hogy az e téren meglévő kezdeti konvergenciát viszonylag gyorsan felváltotta a divergencia.

A szociális jogok elterjedésének (kiterjesztésének) folyamatát elemző rész gondolati keretét Marshall elmélete alkotja. A saját jogú és a hozzátartozói ellátások elterjedésének vizsgálata során a legfőbb célja annak nyomon követése volt, hogy miként módosult a társadalombiztosítási ellátások és szolgáltatások által lefedett népesség aránya. A lefedettség feltárása mellett a szerző törekedett a társadalombiztosítás nyújtotta ellátások és a szolgáltatások színvonalában történt változások bemutatására is. A biztosítási rendszer szervezetét, az állami szerepvállalás mértékét, valamint az ellenőrzés kérdéseit tárgyaló fejezetben a kötelező és az önkéntes biztosítások megjelenése és a biztosítási önkormányzatok kiépítése mellett, a demokratikus kontroll kérdésével is foglalkozik. Az utolsó előtti részben a szerző megpróbálja meghatározni a nyugat-európai jóléti intézmények kialakulása és fejlődése mögött meghúzódó legfontosabb okokat. A diffúzió, a funkcionalizmus, valamint a konfliktuselmélet aspektusából keres magyarázatot arra a kérdésre, hogy mi vezethetett a jóléti intézmények létrejöttéhez és fejlődéséhez: Németország mintaadó szerepe, az industrializmus logikája vagy pedig a különböző társadalmi mozgalmak színre lépése? A kötet egyik újdonsága, hogy az elemzések tükrében a szerző megpróbál magyarázatot keresni arra is, hogy Magyarországon a jóléti intézmények kialakulásában és fejlődésében mely tényezőknek volt vagy lehetett szerepük. A gazdasági-társadalmi fejlődés szintje, a lakosság korösszetétele, a jóléti programok kora, a diffúziós folyamat és a politikai rendszer jellege mind-mind hatással voltak a hazai jóléti rendszer kialakulására, de ezek közül a politikai fejlődés tekinthető a divergencia és a konvergencia mögött meghúzódó legfőbb oknak.

A kötet egyik legnagyobb erényét a szerző abban látja, hogy némiképp pontosítani tudta a második világháború előtti magyar szociálpolitikáról korábban kialakult képet. A nyugat-európaihoz képest jóval elmaradottabbnak tekintett magyar jóléti intézményekről bebizonyosodott, hogy az eddigi feltételezésekhez képest fejlettségi szintjük csak kismértékben tért el a nyugati rendszerekétől. Ez a kezdetben kismértékű különbség viszont a második világháborút követő politikai változások eredményeképpen jelentős mértékben megnőtt. Tomka Béla munkáját a könyv adatgazdagsága, áttekinthetősége és a benne foglalt új kutatási eredmények miatt minden szociálpolitika iránt érdeklődő olvasó figyelmébe ajánljuk!